

Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία - 24/05/2009

- Πολιτική
- Ελλάδα
- Οικονομία
- Τέχνες
- Κόσμος
- Αθλητισμός
- Media

[Επιστροφή](#)

Έντυπη Έκδοση
Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία, Κυριακή 24 Μαΐου 2009

Αγροτική μεταρρύθμιση μόνο για διυλιστήρια

«Πράσινο πετρέλαιο» σιγοκαίει τη Βραζιλία

Μονοκαλλιέργεια της φτώχειας

Του ειδικού απεσταλμένου μας PHILIPPE REVELL*

Στις 9 Μαρτίου, στη Βραζιλία, χιλιάδες αγρότες που ζητούσαν την εφαρμογή της αγροτικής μεταρρύθμισης κατέλαβαν το υπουργείο Γεωργίας, βιομηχανίες ζάχαρης κι εγκαταστάσεις της βιομηχανίας κυτταρίνης.

Της ΜΑΡΙΑΣ ΚΤΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ώθηση που έδωσε η κυβέρνηση του Λουίζ Ινιάσιο Λούλα ντα Σίλβα στην εντατική παραγωγή φυτικών καυσίμων «συνέπεσε» με τη βίαιη εκστρατεία της Δικαιοσύνης και των μεγάλων γαιοκτημόνων ενάντια στο Κίνημα των Ακτημόνων (MST), το οποίο αμφισβητεί το συγκεκριμένο αναπτυξιακό μοντέλο.

Το εργοστάσιο Tres Irmaos, το οποίο ανήκει στον όμιλο Cosan (τη μεγαλύτερη επιχείρηση μεταποίησης ζαχαροκάλαμου της Βραζιλίας) βρίσκεται σε απόσταση μερικών χιλιομέτρων από την Αντραντίνα, στο δυτικό τμήμα της ομόσπονδης πολιτείας του Σάο Πάολο.

Στις φυτείες που το τροφοδοτούν με πρώτη ύλη εργάζονται περίπου χίλια πεντακόσια άτομα, με κύριο εργαλείο τη ματσέτα(1). Έχουν διευρυμένο ωράριο κι ένα ρεπό κάθε πέντε ημέρες εργασίας. Πληρώνονται δε ανάλογα με τις επιδόσεις τους: λιγότερο από ένα ευρώ για κάθε τόνο ζαχαροκάλαμου!

Φθηνή υπερεργασία

Όπως μας θυμίζει ο Απαρεσίντο Μπίσπο, γραμματέας της Ομοσπονδίας των Μισθωτών της Υπαίθρου της πολιτείας του Σάο Πάολο (Fegaesp), «τη δεκαετία του 1980, ένας εργάτης γης έκοβε γύρω στους τέσσερις τόνους ζαχαροκάλαμο τη μέρα. Σήμερα, η μέση απόδοση έχει ξεπεράσει τους 10 τόνους, ενώ ορισμένοι πετυχαίνουν ακόμα και ρεκόρ 20 και 25 τόνων τη μέρα».

Ο ανθρώπινος οργανισμός δύσκολα μπορεί να ανεχτεί αυτούς τους ρυθμούς. Σύμφωνα με έρευνα του Πανεπιστημίου του Πιρασικάμπα, η ημερήσια εργασία του εργάτη στις φυτείες του ζαχαροκάλαμου ισοδυναμεί με έναν μαραθώνιο.

Οι περισσότεροι από αυτούς που έχουν αναλάβει τον θερισμό υποφέρουν από μυϊκές παθήσεις, προβλήματα στις αρθρώσεις και πόνους στην πλάτη και στη μέση. Μάλιστα, πολύ συχνά, όλα αυτά τα συμπτώματα εξελίσσονται σε χρόνιες παθήσεις. Κι όπως υποστηρίζουν οι συνδικαλιστικές οργανώσεις, τα τελευταία χρόνια, δεκαπέντε από αυτούς πέθαναν από υπερκόπωση.

Το 80% των εργατών γης είναι προσωρινά απασχολούμενοι, οι οποίοι προσλαμβάνονται για το οκτάμηνο της συγκομιδής. Συνήθως προέρχονται από τις πολιτείες του Νορντέστε και της Αμαζονίας, των φτωχότερων περιοχών της Βραζιλίας. Υφίστανται δε διαρκώς πιέσεις από τα άτομα που έχουν αναλάβει τη στρατολόγησή τους ή την παροχή καταλύματος (συνήθως εξαιρετικά κακής ποιότητας), ακόμα και από τους ιδιοκτήτες των λεωφορείων που τους μεταφέρουν καθώς και αυτοί συνεργάζονται με τους εργοδότες τους.

Σύμφωνα με τον Μπίσπο, «στις συμβάσεις που έχουν υπογράψει οι μεταφορικές εταιρείες με τα εργοστάσια προβλέπεται ότι είναι υποχρεωμένες να μεταφέρουν τους εργαζόμενους από τα καταλύματά τους στον τόπο εργασίας τους. Στην πραγματικότητα, οι ιδιοκτήτες των λεωφορείων αναλαμβάνουν συχνά ρόλο επιστάτη και μάλιστα υπεξαιρούν ένα μέρος από τα ζαχαροκάλαμα που κόβουν οι εργάτες που έχουν στην επίβλεψή τους». Αυτές οι συνθήκες εργασίας, οι οποίες διαρκώς επιδεινώνονται, όπως και οι πολυάριθμες παραβάσεις της εργατικής νομοθεσίας, πυροδοτούν σποραδικά απεργιακά ξεσπάσματα.

Σε αυτούς τους ελάχιστα συνδικαλισμένους εργάτες, τα αφεντικά απαντούν με την απειλή της εκβιομηχάνισης της συγκομιδής. Εξάλλου, μπορούν να στηρίζονται στον σκληρό κατασταλακτικό μηχανισμό που θέτουν στη διάθεσή τους οι αρχές.

Κι ο Απαρεσίντο Μπίσπο συνεχίζει: «Τον Ιούλιο του 2008, στις φυτείες του εργοστασίου Tres Irmaos ξέσπασε ένα ιδιαίτερα μαζικό απεργιακό κίνημα. Αμέσως, η διεύθυνση απέλυσε τριακόσιους εργαζόμενους και ανήγγειλε ότι δεν επρόκειτο να αντικατασταθούν. Οι αστυνομικοί κακοποίησαν τους διαδηλωτές, εισέβαλαν στα καταλύματά τους και τους διέταξαν να επιστρέψουν αμέσως στην εργασία τους».

Μάταια όμως. «Δεν είμαστε ζώα!» φώναζαν οι άντρες από το Νορντέστε τη στιγμή που ανέβαιναν στα λεωφορεία που θα τους οδηγούσαν πίσω στον τόπο τους, πριν από την ολοκλήρωση της συγκομιδής.

Την τελευταία εβδομάδα του Αυγούστου, στην περιοχή του Ριμπεράο Πρέτο, ο αριθμός τους ξεπέρασε τους πεντακόσιους: «Είναι η πρώτη φορά που παρατηρείται παρόμοιο κύμα παραιτήσεων», τονίζει ο Ζαχέο Αγκιλάρ, υπεύθυνος του Fegaesp γι' αυτήν την περιφέρεια. Αποδίδει δε το φαινόμενο στην αδιαλλαξία των εργοδοτών: «Οι επιχειρήσεις -στις οποίες έχουν επενδυθεί ξένα κεφάλαια και όπου το παραδοσιακό αφεντικό έχει αντικατασταθεί από τον μέτοχο- είναι εξαιρετικά εχθρικές σε κάθε μορφή διαπραγμάτευσης».

Περίπου την ίδια εποχή, στις 22 και 23 Αυγούστου, στην είσοδο του συνεδριακού κέντρου του Κάμπο Γκράντε, της πρωτεύουσας της πολιτείας Μάτο Γκρόσο ντο Σουλ, τα πανό διαφήμιζαν ως εξής το συνέδριο Canasul 2008: «Νέες προοπτικές, νέες τεχνολογίες και νέες δυνατότητες που προσφέρουν οι τομείς της ζάχαρης και του οινοπνεύματος».

Πράγματι, στο πλαίσιο της εκδήλωσης, η συνάντηση βιομηχάνων, παραγωγών ζαχαροκάλαμου και εκπροσώπων της δημόσιας διοίκησης πραγματοποιήθηκε σε συγκυρία που προκαλούσε ευφορία.

Καύσιμα «ζάχαρη»

Την περασμένη δεκαετία, το μερίδιο της Βραζιλίας στην παγκόσμια εξαγωγή μη ραφιναρισμένης ζάχαρης αυξήθηκε από το 7% στο 62%. Η παραγωγή αιθανόλης(2) γνώρισε εκρηκτική αύξηση, φτάνοντας στα 22,3 δισ. λίτρα (το ένα τρίτο της παγκόσμιας παραγωγής)· όσο για τις εκτάσεις στις οποίες καλλιεργείται ζαχαροκάλαμο, έφτασαν τα 78 εκατομμύρια στρέμματα.

Μάλιστα, σύμφωνα με τον Μάρκος Γιανκ, τον εξαιρετικά προβεβλημένο συντονιστή αυτού του συνεδρίου και πρόεδρο της

Ενωσης της Βιομηχανίας Ζαχαροκάλαμου (Unica), οι βραζιλιάνοι

παραγωγοί δεν έχουν αποκτήσει ακόμα τη θέση που τους αναλογεί στην παγκόσμια αγορά φυτικών καυσίμων. Αν και ο μεγαλύτερος όγκος της παραγωγής ζάχαρης της Βραζιλίας εξάγεται, το 85% της αιθανόλης απορροφάται από την εγχώρια αγορά.

Η συχνά υψηλή τιμή του πετρελαίου και η απειλή της υπερθέρμανσης του κλίματος, αντί να ωθήσουν τις πλούσιες χώρες να επανεξετάσουν το αναπτυξιακό τους μοντέλο, τις οδήγησαν να παρουσιάσουν τα φυτικά καύσιμα ως λύση για την ενεργειακή κρίση. Βιάστηκαν, μάλιστα, να τη χαρακτηρίσουν «οικολογική»(3). Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς εκπόνησαν νομοσχέδια σύμφωνα με τα οποία τα καύσιμα που χρησιμοποιούνται στις οδικές μεταφορές πρέπει, κατά ένα ποσοστό, να είναι φυτικής προέλευσης(4).

Η Μπραζιλία και το Τόκιο ετοιμάζονται να ολοκληρώσουν μια δεκαπενταετή συμφωνία προμήθειας αιθανόλης, ύψους 8 δισ. δολαρίων.

Επίσης, η δημιουργία ενός άξονα ανάμεσα στην Ουάσιγκτον και στην Μπραζιλία, επικεντρωμένου στην παραγωγή και στην εμπορία φυτικών καυσίμων αποτελούσε το κύριο αντικείμενο της συνάντησης που πραγματοποιήθηκε στις 31 Μαρτίου του 2007 στο Καμπ Ντέιβιντ ανάμεσα στους προέδρους Τζορτζ Μπους και Λούλα ντα Σίλβα. Οι δύο χώρες συγκεντρώνουν από μόνες τους το 70% της παγκόσμιας παραγωγής αιθανόλης(5).

Ποντάροντας στη μακροπρόθεσμη αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης βιοκαυσίμων, ο Γιανκ προχώρησε στην εξής πρόβλεψη: το 2020, οι φυτείες ζαχαροκάλαμου της Βραζιλίας θα καλύπτουν έκταση 140 εκατομμυρίων στρεμμάτων και τα τρία τέταρτα

της παραγωγής τους θα διατίθενται για την παραγωγή αιθανόλης, έναντι του 50% σήμερα.

Όμως, τη στιγμή που η χώρα παίζει το χαρτί της «πράσινης ενέργειας» και η κυβέρνηση προσπαθεί να δημιουργήσει ένα σήμα με το οποίο θα πιστοποιείται ότι η αιθανόλη παράγεται με αειφόρο και οικολογικό τρόπο, οι τόνοι της στάχτης που κατακλύζουν τις περιοχές όπου παράγεται το καύσιμο, καθώς και οι εικόνες των εργατών γης, οι οποίοι αντιμετωπίζονται ως κατάδικοι σε καταναγκαστικά έργα, προκαλούν μάλλον κακή εντύπωση.

Μόλις νυχτώσει, από την κορυφή των ψηλότερων κτιρίων του Σερταοζίνιο, μιας μικρής πόλης της ομόσπονδης πολιτείας του Σάο Πάολο, μπορεί κανείς να διακρίνει τις φωτιές που ανάβουν στις φυτείες.

Επικίνδυνες φωτιές

Χάρη στην τεχνική της καύσης των φυλλωμάτων χωρίς να καίγεται ο βλαστός του φυτού, η οποία άρχισε να εφαρμόζεται στη Βραζιλία στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και επεκτάθηκε στη συνέχεια, διευκολύνεται η συγκομιδή με το χέρι αλλά και αυξάνεται η περιεκτικότητα του ζαχαροκάλαμου σε σακχαρόζη. Από την άλλη πλευρά, όμως, η τεχνική αυτή συνεπάγεται την έκλυση τεράστιων ποσοτήτων αερίων που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου, καθώς και διάφορων άλλων ρύπων!

Σύμφωνα με τον Ζοζέ Εντουάρντο Κανσάντο, ερευνητή στο Πανεπιστήμιο του Σάο Πάολο (USP), ειδικά στην πολιτεία αυτή εκλύονται καθημερινά στην ατμόσφαιρα 285 τόνοι τοξικών σωματιδίων και 3.342 τόνοι μονοξειδίου του άνθρακα. Κατά τη διάρκεια της συγκομιδής, στο νοσοκομείο της Πιρασικάμπα, μιας πόλης που βρίσκεται στην καρδιά της ζώνης όπου καλλιεργείται το ζαχαροκάλαμο, οι εισαγωγές ασθενών που υποφέρουν από αναπνευστικές παθήσεις αυξάνονται με ρυθμό κατά 10%(6).

Η πολιτεία του Σάο Πάολο, στην οποία βρίσκεται συγκεντρωμένο το 60% των φυτειών ζαχαροκάλαμου, έχει υιοθετήσει ένα «Πράσινο Πρωτόκολλο» το οποίο ορίζει ότι η πρακτική θα πρέπει να έχει εγκαταλειφθεί ολοκληρωτικά μέχρι το 2014. Η ομοσπονδιακή νομοθεσία, όμως, έχει θέσει ως όριο του στόχου το 2021. Μάλιστα, ο υφυπουργός Περιβάλλοντος Ξίκο Γραζιάνο δηλώνει ότι 148 αγροτοβιομηχανικές μονάδες και περισσότεροι από 10.000 παραγωγοί έχουν ήδη υιοθετήσει το πρωτόκολλο.

Μήπως όλα αυτά σημαίνουν ότι, μακροπρόθεσμα, είναι αναπόφευκτο το πέρασμα από τη συγκομιδή με το χέρι στη μηχανοκίνητη συγκομιδή; Είναι πιθανό. Ωστόσο, η αλλαγή θα οφείλεται λιγότερο στο ενδιαφέρον για το περιβάλλον και περισσότερο στην τεχνολογική πρόοδο και στην επιθυμία για βελτίωση της παραγωγικότητας: μια μηχανή αποδίδει όσο εκατό ρωμαλέοι εργάτες και ο τόνος του ζαχαροκάλαμου κοστίζει φθηνότερα. Εξάλλου, όπως παρατηρεί η κοινωνιολόγος Μαρία Απαρεσίντα ντε Μοράες Σίλβα, «πολλές βιομηχανίες υιοθέτησαν τη μηχανοκίνητη συγκομιδή μετά τις μεγάλες απεργίες της περιόδου 1984-1985(7)».

Σε κάθε περίπτωση, με τις τεχνολογίες που είναι διαθέσιμες σήμερα, οι θεριστικές μηχανές δεν μπορούν να λειτουργήσουν σε έδαφος που παρουσιάζει κλίση μεγαλύτερη του 12%. Το 2008, περισσότερο από το 50% της συγκομιδής πραγματοποιήθηκε με το χέρι. Μάλιστα, στην πολιτεία του Σάο Πάολο χρησιμοποιήθηκαν για τη φετινή συγκομιδή περίπου 300.000 «boias frias»(8).

Η βιομηχανία της αιθανόλης, η οποία έχει εξελιχθεί σε κότα με χρυσά αυγά, προσελκύει στη Βραζιλία τις περισσότερες διεθνείς επενδύσεις παγκοσμίως(9). Στους επενδυτές συγκαταλέγονται

αρκετοί γίγαντες του αγροτοβιομηχανικού συμπλέγματος: Η Cargill ενισχύει τους δεσμούς της με τον όμιλο Crystalev, ενώ το 2006 εξαγόρασε το 63% των μετοχών της βιομηχανίας αιθανόλης Cevesa. Η Monsanto χτίζει σχέσεις συνεργασίας με τους ομίλους Cosan και Votorantim και αναγγέλλει ότι οι γενετικά τροποποιημένες ποικιλίες ζαχαροκάλαμου Roundup Ready (10) θα διοχετευθούν στην αγορά από το 2009. Η δε Bajaj Hindusthan, η σημαντικότερη παραγωγός ζάχαρης στην Ινδία, επένδυσε 500 εκατομμύρια δολάρια για να εγκαταστήσει μια θυγατρική της στη Βραζιλία.

Ελντοράντο κεφαλαίων

Επιπλέον, στις ξένες χρηματαγορές δημιουργήθηκαν επενδυτικά κεφάλαια που έχουν αποκλειστικό στόχο τη βραζιλιάνικη αιθανόλη, τα οποία έχουν συγκεντρώσει αρκετά εκατομμύρια δολάρια.

Στους μετόχους τους συγκαταλέγεται ο Τζορτζ Σόρος, η επενδυτική τράπεζα Goldman Sachs, ο πρώην πρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας Τζέιμς Γούλφενσον και η Societe Generale, η οποία δραστηριοποιείται μέσω του Bioenergy Development Fund, μιας εταιρείας με έδρα τις Νήσους Καϊμάν.

Εκτός από τη Societe Generale, στη Βραζιλία δραστηριοποιούνται κι άλλες γαλλικές επιχειρήσεις: η Tereos (ιδιοκτήτρια της Beghin-Say), η οποία, μέσω της θυγατρικής της Guarani έχει εξελιχτεί στην τρίτη επιχείρηση μεταποίησης ζαχαροκάλαμου

στη Βραζιλία, η Sucres et denrees (Sucden), και, κυρίως, η Louis Dreyfus, γίγαντας της βιομηχανίας τροφίμων, η οποία, μετά την εξαγορά τεσσάρων εργοστασίων το 2007, κατέκτησε τη δεύτερη θέση στη μεταποίηση ζαχαροκάλαμου.

Από την πλευρά του, ο πρόεδρος Λούλα παίζει, χωρίς τον παραμικρό δισταγμό, το χαρτί του αγροτοβιομηχανικού συμπλέγματος. Όπως και οι υπουργοί του, επωφελείται από κάθε ταξίδι του στο εξωτερικό για να προωθήσει την αιθανόλη και να υπογράψει συμβόλαια.

Όσο για την κρατική πετρελαιοκή εταιρεία Petrobras, επιδιόεται με μεγάλη ενεργητικότητα στην κατασκευή των υποδομών που είναι αναγκαίες για τις εξαγωγές της αιθανόλης. Το πιο πρόσφατο σχέδιο αφορά την κατασκευή ενός πετρελαιοαγωγού 1.300 χλμ. ο οποίος θα συνδέει την ενδοχώρα της Βραζιλίας με το διυλιστήριο της Παουλίνια, απ' όπου στη συνέχεια η αιθανόλη θα μεταφέρεται μέχρι το λιμάνι του Σάο Πάολο.

Η υποστήριξη που παρέχει το κράτος στους παραγωγούς ζάχαρης και οινοπνεύματος παρατηρείται από τα τέλη του 19ου αιώνα και δεν διακόπηκε ποτέ.

Έτσι, το Ινστιτούτο Ζάχαρης και Οινοπνεύματος που δημιουργήθηκε το 1933, αγόραζε τις πλεονάζουσες ποσότητες ζάχαρης, εξασφαλίζοντας στους παραγωγούς τη διάθεση της παραγωγής τους, καθώς και σταθερές τιμές. Το πρόγραμμα «Pro—lcool», το οποίο δρομολογήθηκε το 1975, την επαύριο της πρώτης πετρελαιοκή κρίσης, έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στην επιτυχία των οχημάτων που χρησιμοποιούσαν ως καύσιμο το οινόπνευμα(11) και επέτρεψε στον κλάδο της ζάχαρης να λάβει γενναιόδωρες πιστώσεις.

Σύμφωνα με τον Πέντρο Ράμος, ερευνητή στο κρατικό πανεπιστήμιο του Καμπίνιας (Unicamp), «κατά τη διάρκεια της περιόδου 1975-1989, το ύψος των άμεσων και έμμεσων ενισχύσεων που χορηγήθηκαν στη βιομηχανία του ζαχαροκάλαμου μπορεί να υπολογιστεί στα 500 εκατομμύρια δολάρια ετησίως (...). Είναι, δε, πασίγνωστο ότι ένα μέρος αυτής της χρηματοδότησης χρησιμοποιήθηκε για τελείως διαφορετικούς σκοπούς (...). Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, τα χρέη του κλάδου της ζάχαρης προς το κράτος ανέρχονταν σε 2,4 δισ. δολάρια: από αυτό το ποσό, πληρώθηκε μονάχα ένα μέρος του(12)».

Ωστόσο, ο πρόεδρος Λούλα ακολούθησε τον δρόμο που είχαν χαράξει οι προκάτοχοί του: τον Αύγουστο του 2008, ο υπουργός Περιβάλλοντος Κάρλος Μινκ ανήγγειλε ότι θα διατίθεντο για την καλλιέργεια ζαχαροκάλαμου άλλα 70 εκατομμύρια στρέμματα γης και ότι θα θεσπιζονταν κίνητρα για τους παραγωγούς.

Οι άλλοι βαρόνοι

Επωφελούμενες από την ανέλπιστα ευκαιρία που προσέφεραν οι ξένες επενδύσεις στην αιθανόλη και η στήριξη του κλάδου από την κυβέρνηση, μερικές μεγάλες βραζιλιάνικες οικογένειες, γνωστές και ως «βαρόνοι της ζάχαρης»(13), κατόρθωσαν να ενισχύσουν την κυριαρχία τους.

Μεταξύ 2000 και 2005, στον κλάδο πραγματοποιήθηκαν τριάντα επτά συγχωνεύσεις και εξαγορές. Ο όμιλος Cosan εξαγόρασε πρόσφατα τη βραζιλιάνικη θυγατρική της Esso, εξασφαλίζοντας, έτσι, άμεση πρόσβαση στα κυκλώματα διανομής της αιθανόλης.

Δεν λείπουν, βέβαια, και οι αρνητικές κριτικές, οι οποίες ασκούνται από κύκλους αγωνιστών της Αριστεράς, πανεπιστημιακούς, οικολόγους και οργανώσεις αγροτών, που καταγγέλλουν τις περιβαλλοντικές και κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις του αναπτυξιακού μοντέλου.

Για να τις αντικρούσει, ο Γιανκ έχει αναπτύξει μια πλούσια επιχειρηματολογία(14): Οι νέες καλλιέργειες ζαχαροκάλαμου αντικαθιστούν άλλες που προϋπήρχαν και, συνεπώς, δεν συνεπάγονται την αποψίλωση δασικών περιοχών για τη δημιουργία νέας καλλιεργήσιμης γης. Επιπλέον, αντίθετα με τις «σκοταδιστικές θέσεις» όσων εναντιώνονται στους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς, οι ποικιλίες γενετικά τροποποιημένου ζαχαροκάλαμου θα επιτρέψουν την αύξηση του όγκου της παραγωγής χωρίς να απαιτηθεί η αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων(15).

Κι ο πρόεδρος της Unica υπογραμμίζει: Το ζαχαροκάλαμο παράγει πράσινη ενέργεια, καθώς, για την παραγωγή αιθανόλης απαιτούνται πολύ μικρότερες εκπομπές CO2 συγκριτικά με αυτήν που παράγεται από το καλαμπόκι στις ΗΠΑ.

Επιπλέον, τονίζει ο ίδιος, χάρη στην ανακύκλωση των υπολειμμάτων του ζαχαροκάλαμου για την παραγωγή αιθανόλης -τομέας στον οποίο η Βραζιλία έχει αναπτύξει τεχνολογίες αιχμής- τα εργοστάσια παράγουν πλέον περισσότερη ενέργεια από εκείνη που καταναλώνουν, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στον ενεργειακό ανεφοδιασμό της χώρας(16).

Τέλος - πάντα σύμφωνα με τον Γιανκ- η επιφάνεια γης που διατίθεται για το ζαχαροκάλαμο αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 3% του συνόλου της καλλιεργήσιμης γης στη Βραζιλία(17) και είναι γελοίο, λέει ο Γιανκ, να ισχυρίζεται κανείς ότι η καλλιέργεια ζαχαροκάλαμου θα εκτοπίσει τις καλλιέργειες άλλων ειδών.

Ο Αρισσβάλντο Ουμπελίνο, γεωγράφος και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Σάο Πάολο, αμφισβητεί τους ισχυρισμούς του. Υπήρξε μέλος της ομάδας στην οποία η κυβέρνηση του προέδρου Λούλα είχε αναθέσει την εκπόνηση του Δεύτερου Εθνικού Πλάνου

για την Αγροτική Μεταρρύθμιση και εξακολουθεί να παρακολουθεί όλα όσα σχετίζονται με την κατανομή των καλλιεργήσιμων εδαφών.

Αλλαγές στο οικοσύστημα

«Οι κυριότερες ζώνες επέκτασης της καλλιέργειας του ζαχαροκάλαμου, αναφέρει, βρίσκονται περιφερειακά της πολιτείας του Σάο Πάολο (στις πολιτείες του Μάτο Γκρόσο ντο Σουλ, του Γκοϊάς, του Μίνας Ζεράις και του Παρανά), και περιλαμβάνουν εδάφη που σήμερα καλύπτονται από το σεράντο, ένα οικοσύστημα τύπου σαβάνας. Η εισαγωγή της καλλιέργειας του ζαχαροκάλαμου σε αυτό το οικοσύστημα θα προκαλέσει μη αναστρέψιμο περιορισμό της βιοποικιλότητας. Υπάρχουν κι άλλα παρόμοια προγράμματα που θα υλοποιηθούν στην Αμαζονία (κυρίως στην πολιτεία του Παρά) και στο Νορντέστε».

Σ' αυτήν την τελευταία περιοχή, το κυβερνητικό σχέδιο για την εκτροπή του ποταμού Σαν Φρανσίσκο συναντά την έντονη αντίδραση του πληθυσμού. Σύμφωνα με τον Ουμπελίνο, «ο πρωταρχικός στόχος της εκτροπής είναι η άρδευση των γαιών που προορίζονται, μεταξύ άλλων, για την καλλιέργεια ζαχαροκάλαμου. Κι όταν το ζαχαροκάλαμο αντικαθιστά άλλες καλλιέργειες ειδών που προορίζονταν για εξαγωγή ή εξαπλώνεται σε εκτάσεις που χρησίμευαν παλαιότερα ως βοσκότοποι, παρατηρείται ένα "φαινόμενο ντόμινο": η σόγια, το καλαμπόκι ή τα κοπάδια δεν εξαφανίζονται· απλούστατα, μετατοπίζονται προς νέα εδάφη... στην Αμαζονία ή στο Παντανάλ, για παράδειγμα».

Σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσε στη δημοσιότητα στις 28 Νοεμβρίου του 2008 το Εθνικό Βραζιλιάνικο Ινστιτούτο για τη Χωροταξική Έρευνα (INPE), μεταξύ Ιουλίου του 2007 και Αυγούστου του 2008 καταστράφηκαν 11.968 τετραγωνικά χιλιόμετρα δάσους στην περιοχή του Αμαζονίου. Πρόκειται για μια αύξηση 3,8% σε σχέση με το προηγούμενο έτος.

Μήπως πρόκειται τουλάχιστον για μια οικολογική καλλιέργεια; Αν εξαιρέσουμε την τεχνική της καύσης των φυτειών που αναφέραμε προηγουμένως, το ζαχαροκάλαμο, όπως και κάθε μονοκαλλιέργεια, απαιτεί τεράστιες ποσότητες χημικών εισροών και κυρίως αζωτούχων λιπασμάτων που είναι ιδιαίτερα καταστροφικά για το στρώμα του όζοντος.

Επιπλέον, όσο κι αν παρουσιάζονται ως φυσικό λίπασμα τα εκατομμύρια λίτρα κατακαθιών και διάφορων άλλων υπολειμμάτων της απόσταξης που σκορπίζονται στις φυτείες του ζαχαροκάλαμου, δεν παύουν να διεισδύουν στο έδαφος και να απειλούν τον μεγάλο υδροφόρο ορίζοντα Γκουαράνι, μία από τις σημαντικότερες δεξαμενές νερού του πλανήτη.

Όσο για το εάν η επέκταση του ζαχαροκάλαμου γίνεται εις βάρος των καλλιεργειών τροφίμων, ο Ουμπελίνο απαντά παραθέτοντας τους επίσημους αριθμούς του Ινστιτούτου Γεωγραφίας και Στατιστικής της Βραζιλίας (IBGE): «Μεταξύ 1990 και 2006, στην πολιτεία του Σάο Πάολο οι εκτάσεις στις οποίες καλλιεργείται ζαχαροκάλαμο αυξήθηκαν κατά 27 εκατομμύρια στρέμματα. Ταυτόχρονα, οι εκτάσεις που διατίθενται για την καλλιέργεια φασολιού και ρυζιού μειώθηκαν αντίστοιχα κατά 2,61 και 3,4 εκατομμύρια στρέμματα. Η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται τη μείωση της παραγωγής φασολιών και ρυζιού κατά 400.000 και ένα εκατομμύριο τόνους αντίστοιχα και αντίστοιχη μείωση της εθνικής παραγωγής αυτών των προϊόντων κατά 12% και 9%».

Στη γειτονική πολιτεία Γκοϊάς, στην οποία παρατηρείται σημαντική εξάπλωση της καλλιέργειας ζαχαροκάλαμου, η Ομοσπονδία των Γεωργών και των Κτηνοτρόφων διαπιστώνει γενικευμένη αύξηση της τιμής της γης (15% κατά μέσο όρο), η οποία μπορεί να φτάνει μέχρι και στον τριπλασιασμό της αξίας της όταν τα χωράφια βρίσκονται κοντά σε εργοστάσιο επεξεργασίας του ζαχαροκάλαμου. Η άνοδος των τιμών καθιστά ακόμα δυσκολότερη την απόκτηση γης για τους μικρούς και μεσαίους αγρότες, οι οποίοι εξασφαλίζουν το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής τροφίμων που διατίθενται στον τοπικό πληθυσμό, ενώ επιπλέον ενισχύει τη συγκέντρωση της γης στα χέρια μικρού αριθμού ιδιοκτητών.

Ο φόβος των μηχανών

Ας επιστρέψουμε στην Αντραντίνα, όπου οι εργάτες γης στη συγκομιδή, οι μικροϊδιοκτήτες και οι ακτήμονες χωρικοί συγκεντρώθηκαν για ένα διήμερο συζητήσεων και προβληματισμού. Οι εργάτες γης δεν έχουν αυταπάτες: γνωρίζουν ότι οι θέσεις εργασίας τους απειλούνται και θεωρούν ότι δεν έχουν μέλλον σε αυτόν τον τομέα.

Τι θα απογίνουν όταν τους αντικαταστήσουν οι μηχανές;

Οι προοπτικές της απασχόλησης στις περιοχές της υπαίθρου δεν είναι ενθαρρυντικές. Οι μικροί παραγωγοί - οι αγρότες που

έχουν την τύχη να διαθέτουν ένα κτηματάκι - καταγγέλλουν την έλλειψη στήριξης από το κράτος. Ένας από αυτούς συνοψίζει την κατάσταση ως εξής: «Πακτωλός για τις μεγάλες επιχειρήσεις του αγροτοβιομηχανικού συμπλέγματος και ψίχουλα για τους μικρούς παραγωγούς τροφίμων που διατίθενται για τον τοπικό πληθυσμό».

Επιδόματα ανοχής

Από την πλευρά τους, οι ακτήμονες χωρικοί διαπιστώνουν ότι ο αγώνας τους γίνεται ολοένα δυσκολότερος: «Πλέον, όταν διεκδικούμε την απαλλοτρίωση μιας fazenda(18) της οποίας η γη παραμένει αναξιοποίητη, μας απαντούν ότι σχεδιάζουν ένα πρόγραμμα μετατροπής της σε φυτεία ζαχαροκάλαμου».

Όσο για την αγροτική μεταρρύθμιση, τη σημαντικότερη υπόσχεση του Λούλα κατά την προεκλογική του εκστρατεία, έχει εγκαταλειφθεί πλήρως. Σύμφωνα με έναν εκπρόσωπο των ακτημόνων χωρικών, «το ότι δεν έχει προκληθεί έκρηξη οφείλεται στο γεγονός ότι η βάση μας έχει πάψει να κινητοποιείται μετά το πρόγραμμα "Μηδέν Πείνα" και το "Οικογενειακό Επίδομα"».

Αυτά τα προγράμματα πρόνοιας για τα φτωχότερα στρώματα του πληθυσμού, τα οποία εξασφαλίζουν μόλις και μετά βίας την επιβίωση, επέτρεψαν στην κυβέρνηση να εξαγοράσει την κοινωνική ειρήνη και την ψήφο των λαϊκών στρωμάτων. «Το ζαχαροκάλαμο και η αιθανόλη εις βάρος της αγροτικής μεταρρύθμισης...». Για τον Μπίσπο, έναν από τους οργανωτές αυτής της συνάντησης, πρόκειται για μια «στρατηγική επιλογή της κοινωνίας».

1. ΣΤΜ: Πολύ μεγάλο και κοφτερό μαχαίρι που χρησιμοποιείται στη Λατινική Αμερική από τους γεωργούς ή από όσους κινούνται στη ζούγκλα για να ανοίγουν δρόμο μέσα στη βλάστηση.
2. Οινόπνευμα που παράγεται από δημητριακά όπως το σιτάρι ή το καλαμπόκι, καθώς και από κυτταρινικές ουσίες όπως τα υπολείμματα της δασοκομικής βιομηχανίας και της βιομηχανίας ξύλου ή το ζαχαροκάλαμο.
3. Βλέπε την έκθεση της οργάνωσης Oxfam «Μια άλλη ενοχλητική αλήθεια: πώς οι πολιτικές για τα φυτικά καύσιμα επιδεινώνουν τη φτώχεια και επιταχύνουν την κλιματική αλλαγή», www.oxfam.org
4. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, ο νόμος για την ενεργειακή πολιτική (2005) και ο νόμος για την ενεργειακή ανεξαρτησία και ασφάλεια (2007) έχουν θέσει τον στόχο της υποχρεωτικής χρήσης, μέχρι το 2022, 36 δισ. γαλονιών (138 δισ. λίτρων) «ανανεώσιμων» υγρών καυσίμων, κυρίως αιθανόλης. Στον Καναδά, ένα νομοσχέδιο προβλέπει την πρόσμειξη 5% αιθανόλης στη βενζίνη μέχρι το 2010, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει, μέχρι το 2010, να αποτελεί η αιθανόλη το καύσιμο που θα χρησιμοποιείται στις οδικές μεταφορές.
5. Τα φυτικά καύσιμα και η ενεργειακή συνεργασία αποτέλεσαν επίσης το αντικείμενο των συζητήσεων κατά τη διάρκεια της πρώτης συνάντησης των προέδρων Λούλα και Μπαράκ Ομπάμα, στις 17 Μαρτίου.
6. Aracy P.S. Balbani, «L'agro-industrie de la canne a sucre : un Etat en feu», φθινόπωρο 2006, www.autresbresil.net.
7. Maria Aparecida de Moraes Silva, «Os frutos amargos da civilizacao: Superexploracao e exclusao social », στο «O fenomeno migratorio no limiar do terceiro milenio», Vozes, Rio ντε Τζανέιρο, 1998.
8. Κυριολεκτικά: «τρώνει κρύα», αναφορά στην караβάνα που παίρνει κάθε πρωί μαζί του ο εργάτης γης για να γευματίσει στο μεσημεριανό διάλειμμα.
9. Οι περισσότερες από τις πληροφορίες αυτής της παραγράφου προέρχονται από το κείμενο που έδωσε στη δημοσιότητα η οργάνωση GRAIN (σπόρος): «Les connexions de l'ethanol de sucre de canne», www.grain.org/seedling/?id=519
10. Το Roundup (εμπορικό όνομα του glyphosate), το οποίο μπορεί μερικές φορές να εισαχθεί στο γονιδίωμα ενός γενετικά τροποποιημένου οργανισμού, είναι ένα «μη επιλεκτικό ζιζανιοκτόνο» το οποίο διατίθεται στην αγορά από τη Monsanto.
11. Το 90% των αυτοκινήτων που πωλούνται στη Βραζιλία είναι μοντέλα «flex», τα οποία μπορούν να λειτουργούν με βενζίνη, αιθανόλη ή μείγμα των δύο καυσίμων.
12. Pedro Ramos, «Financiamentos subsidiados e dividas de usineiros no Brasil: una historia secular», μελέτη υπό έκδοση.
13. Στις ισχυρότερες συγκαταλέγονται η οικογένεια Ομέτο, της οποίας ορισμένοι κλάδοι ελέγχουν τον όμιλο Cosan, και η οικογένεια Μπιάτζι, η οποία κατέχει κυρίαρχη θέση στον όμιλο Crystalev.
14. Εισήγηση στο συνέδριο Canasul 2008.
15. Η «Jornal da Cidade» της 31ης Ιανουαρίου 2008 παρατηρεί ότι, μεταξύ 2005 και 2006, τα κέρδη παραγωγικότητας ήταν

2,3%, ενώ οι εκτάσεις στις οποίες καλλιεργείται το ζαχαροκάλαμο αυξήθηκαν κατά 12,7%. Έτσι, για την ώρα, η αύξηση της παραγωγής οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αύξηση της επιφάνειας των καλλιεργειών.

16. Η παραγωγή αντιπροσωπεύει το 3% της ενεργειακής κατανάλωσης της Βραζιλίας και αναμένεται να φτάσει στο 15% μέχρι το 2015.

17. Στην πραγματικότητα, το 9% των γαιών στις οποίες όντως γίνονται καλλιέργειες.

18. ΣτΜ: Η πορτογαλική εκδοχή της χασιέντα (hacienda), των απέραντων κτημάτων των λατινοαμερικάνων γαιοκτημόνων.

* Δημοσιογράφος.

© 2009 Χ.Κ. Τεγόπουλος Εκδόσεις Α.Ε.